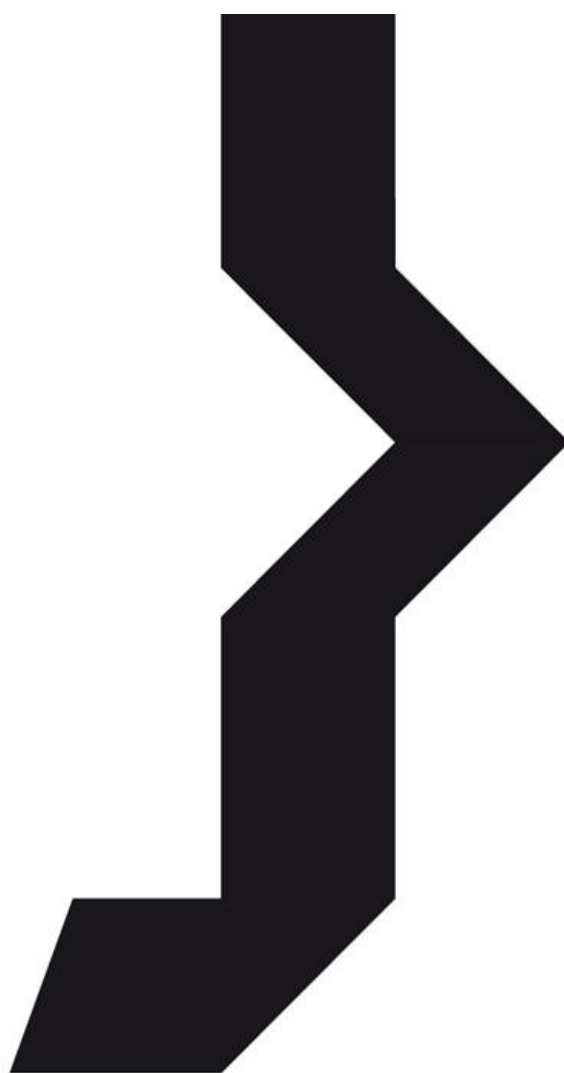

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

PORUCHY CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE

**průvodce předmětem pro studijní program
Sociální patologie a prevence**

Autor: Stanislava Hoferková

Anotace

Tato studijní opora je vystavěna jako pomůcka k předmětu Poruchy chování dětí a mládeže. Studijní disciplína **PORUCHY CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE** navazuje na předměty sociální patologie, úvod do etopedie, úvod do kriminologie a další. Studijní předmět charakterizuje poruchy chování zejména v prostředí škol a školských zařízení. Cílem studijního předmětu je prohloubení znalostí z etopedie, získání znalostí o poruchách chování u dětí a mládeže zejména ve školním prostředí. Doplněna jsou témata sociokulturní znevýhodnění a násilí páchané na dětech (včetně dítěte v roli svědka domácího násilí), neboť rodina hraje zásadní roli při vzniku i výskytu poruch chování dětí a dospívajících.

Tato studijní opora **nenahrazuje studentovi učebnici či studijní text**, přináší mu však základní orientaci v předmětu a v probíraných tématech, odkazuje na literaturu a další zdroje nezbytné při studiu předmětu.

Struktura témat

- 1 Poruchy chování
- 2 Nekázeň, podvádění, lži
- 3 Záškoláctví
- 4 Útěky z domova a z ústavních zařízení
- 5 Projevy agrese, šikana
- 6 Krádeže a vandalismus
- 7 Sebepoškozování
- 8 Poruchy příjmu potravy
- 9 Specifické vývojové poruchy chování a učení
- 10 Návykové látky
- 11 Dysfunkce rodiny – rozpad manželství, domácí násilí
- 12 Násilí páchané na dětech
- 13 Sociokulturní handicap

Základní studijní literatura

DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 stran, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 80-7169-192-5.

KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. 162 s. ISBN 978-80-7368-943-8.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *ADD/ADHD v kontextu poruch chování*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2011, 120 s. ISBN 978-80-7372-733-8.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠEVČÍK, Drahomír a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 162 s. ISBN 978-80-7041-959-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 136 s. ISBN 978-80-210-6311-2.

Doporučená studijní literatura a další zdroje

Diagnóza F: <https://wave.rozhlas.cz/diagnoza-f-nekdy-je-utek-z-domova-resenim-5271183>

Dítě a dospívající na útěku: sborník z konference [online]. Sdružení Linka Bezpečí, 2006 [cit. 2018-12-30]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378730844.pdf>

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. 190 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5309-6.

MCMAHON et al. The iceberg of suicide and self-harm in Irish adolescents: a population-based study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology* [online]. 2014, 49(12): 1929-35 [cit. 2017-11-07]. doi: 10.1007/s00127-014-0907-z.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-81-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Webové stránky Linky bezpečí <https://www.linkabezpeci.cz/poradna/rodina-a-vztahy-doma/utek-z-domova/>

Webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

Webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>.

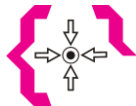
Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších právních předpisů.

Požadavky na ukončení předmětu

Uzavřením studia předmětu je **zápočet**. Podmínky pro udělení zápočtu:

- Aktivní účast při konzultacích ve formě podílu na úkolech skupinové práce a průběžné plnění individuálních úkolů (prezenční forma studia), samostatné vyhledání prohlubujících zdrojů (zejm. odborné literatury a legislativních dokumentů) a v oboru dostupných výzkumů.
- Semestrální úkol: zpracování vybrané poruchy chování dle zadání.

VYSVĚTLIVKY K POUŽÍVANÝM SYMBOLŮM

Na začátku každé kapitoly je uveden **cíl**.

Udává, kolik času budete přibližně potřebovat **k nastudování kapitoly**.

K zapamatování - informace důležité a podstatné pro daný tematický blok

Literatura základní a doporučená

Literatura základní – vychází ze základní literatury pro dané téma

Literatura doporučená – určená k prohlubujícímu studiu

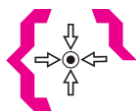

Kontrolní otázky a úkoly – umožňují ověřit pochopení problematiky a zapamatování si podstatných a důležitých informací

OBSAH

1 Poruchy chování	8
2 Nekázeň, podvádění, lži	14
3 Záškoláctví	18
4 Útěky z domova a z ústavních zařízení	22
5 Projevy agrese, šikana	25
6 Krádeže a vandalismus	28
7 Sebeпоškozování	32
8 Poruchy příjmu potravy	36
9 Specifické vývojové poruchy chování a učení	40
10 Návykové látky	45
11 Dysfunkce rodiny – rozpad manželství, domácí násilí	49
12 Násilí páchané na dětech	53
13 Sociokulturní handicap	56
Příklad testových otázek.....	59

1 PORUCHY CHOVÁNÍ

Cíl studia tématu: v návaznosti na předchozí studijní předmět Úvod do etopedie charakterizovat poruchy chování, jejich výskyt, uvést možné klasifikace a etiologii.

3 hodiny

- Dítě v riziku
  - Dítě s problémovým chováním
  - Dítě s poruchou chování a emocí
  - Medicínské hledisko klasifikace poruch emocí a chování
  - Sociální klasifikace poruch chování
  - Školská klasifikace poruch chování
  - Etiologie poruch chování
- Poruchy chování lze chápat jako **odchylku v oblasti socializace**, kdy jedinec **nerespektuje běžná pravidla** na úrovni odpovídající jeho věku, resp. jeho rozumových schopností. Důležité je, že jedinec normy chápe, ale nerespektuje je nebo se jim nedokáže přizpůsobit. Porucha se obvykle projeví neadekvátním chováním vůči sociálnímu okolí a **neschopností navázat a udržet přijatelné sociální vztahy**.
- Závažnější a trvalejší poruchy chování se objevují u 5-10% dětí a dospívajících.

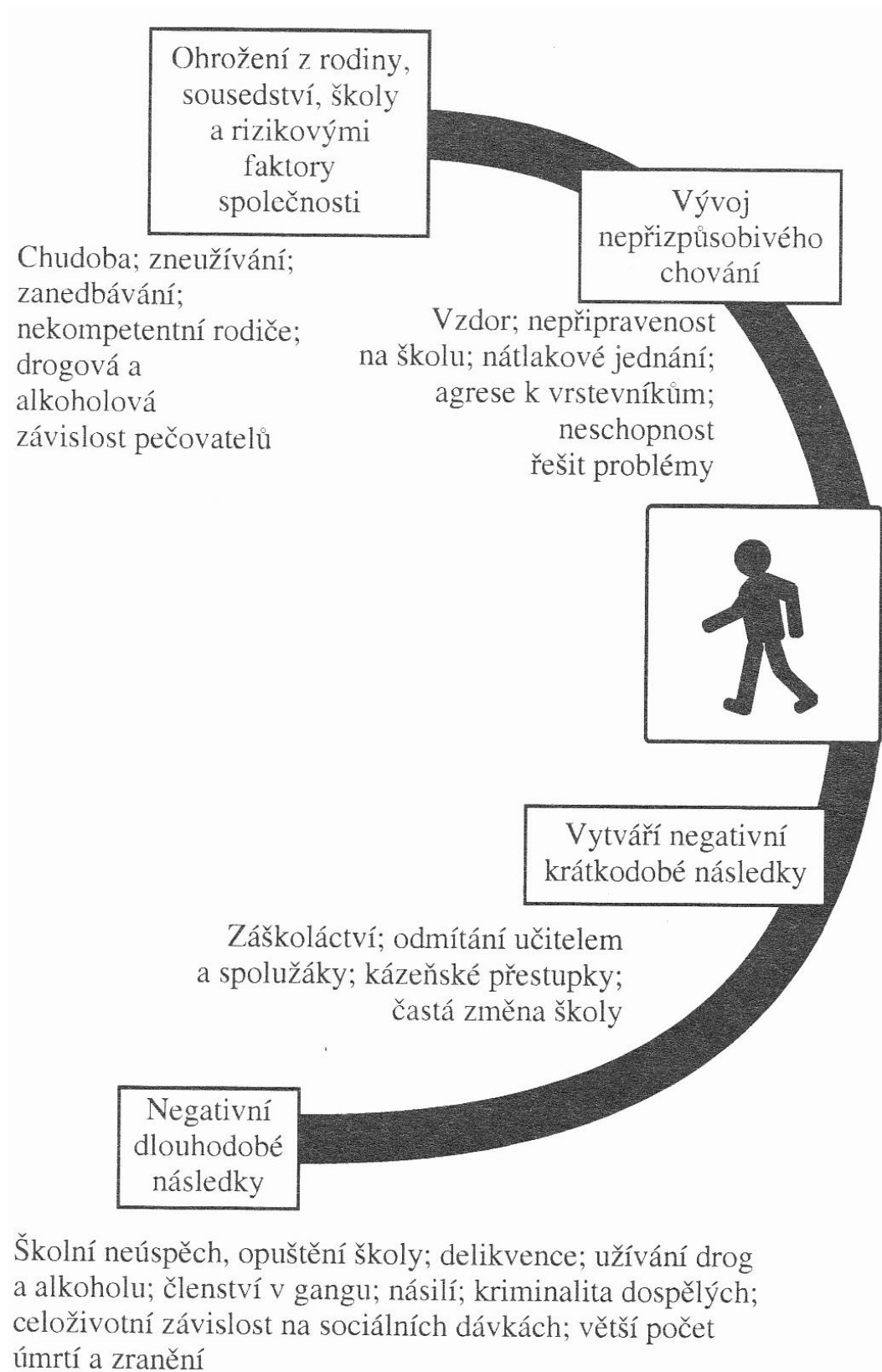

➤ Rozeznáváme celkem tři skupiny poruch, které se liší zejména kvalitativně:

- **Děti v riziku poruchy chování**, „at-risk youth“, děti v „riziku“ - Rizika mohou být spojená s osobností dítěte (nízká inteligence, empatie), s rodinou dítěte (patologie v rodině), se školou (šikana), se společností (úroveň vyspělosti).
- **Dítě s problémem v chování** (problémové chování) - Problémové chování se vyznačuje menší intenzitou, závažností, většinou časově omezené, představuje např. vyrušování ve škole, provokování, porušování dohod a pravidel.
- **Dítě s poruchou chování**, poruchy emocí a (nebo) chování - Poruchy emocí a chování jsou výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce žáka liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon, včetně jeho akademických, sociálních, předprofesních a osobnostních dovedností.

ZÁMĚR V NEŽÁDOUCÍM CHOVÁNÍ JEDINCE	
<i>Žáci s problémem v chování</i>	<i>Žáci s poruchou v chování</i>
<ul style="list-style-type: none"> • o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit • normy nenarušuje úmyslně • jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami žáka • nálepkou problémového žáka trpí a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek 	<ul style="list-style-type: none"> • není s danými normami v konfliktu • nepřijímá je, popř. je ignoruje • zpravidla nepocítuje vinu ve vztahu k důsledkům vlastního jednání
ČASOVÁ DIMENZE NEŽÁDOUCÍHO ZPŮSOBU CHOVÁNÍ	
<i>Žáci s problémem v chování</i>	<i>Žáci s poruchou v chování</i>
<ul style="list-style-type: none"> • problémy bývají krátkodobé • popřípadě se projevují v určitých periodách • mívají vývojové souvislosti • bývají důsledkem nezvládnutých konfliktů se sociálním okolím 	<ul style="list-style-type: none"> • porušuje normy dlouhodobě • vývojová specifika morálního vývoje způsobuje způsoby nežádoucího chování prohlubují
NÁPRAVA, KOMPENZACE, REEDUKACE	
<i>Žáci s problémem v chování</i>	<i>Žáci s poruchou v chování</i>
<ul style="list-style-type: none"> • k nápravě vedou cílená pedagogická opatření • speciálně pedagogické metody kompenzují nežádoucí chování žáka, navozují nové modely chování, které by žákovi umožňovaly přiměřené naplňování jeho potřeb 	<ul style="list-style-type: none"> • náprava vyžaduje speciální péči • směřuje k převádění (sublimaci) způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné

➤ **Porucha emocí nebo chování** se během života dítěte nejčastěji **vyvíjí** přes působení rizikových faktorů k problémovému chování a k závažným poruchám chování. Následující obrázek situaci dítěte na jeho cestě k poruše emocí nebo chování výstižně ilustruje:

➤ **Medicínské hledisko klasifikace poruch emocí a chování**

Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize (MKN-10) třídí jednotlivá postižení a nemoci, poruchy chování zde patří do skupiny **poruch diagnostikovaných obvykle v dětství a dospívání**. Rozdělení poruch chování ukazuje následující tabulka – výčet není úplný, uvedeny jsou ty skupiny poruch, se kterými se učitel nejčastěji setkává ve školním prostředí.

Hyperkinetické F90 poruchy	Porucha aktivity a pozornosti Hyperkinetická porucha chování Jiné hyperkinetické poruchy
Poruchy chování F91	Porucha chování vázaná na vztahy k rodině Nesocializovaná porucha chování Porucha chování samotářského typu Nesocializovaná agresivní porucha chování Socializovaná porucha chování Porucha chování skupinového typu Skupinová delikvence Poklesky v souvislosti s členstvím v gangu Krádež s partou Opoziční vzdorovité chování Jiné poruchy chování Poruchy chování nespecifikované
Smíšené poruchy F92 chování a emocí	Depresivní porucha chování Smíšené poruchy chování a emocí Porucha chování spojená s emoční poruchou F93 (úzkostná porucha apod.) Porucha chování spojená s neurotickou poruchou Smíšená porucha chování a emocí nespecifikovaná
Emoční poruchy F93	Separáčnická úzkostná porucha v dětství Fobická anxiózní porucha v dětství Sociální anxiózní porucha v dětství Porucha sourozenecké rivality Jiné dětské emoční poruchy Poruchy identity Nadměrně úzkostná porucha Dětská emoční porucha Dětské emoční poruchy nespecifikované
Poruchy sociálních F94 funkcí	Elektivní mutismus Selektivní mutismus Reaktivní porucha přichylnosti dětí Porucha desinhibovaných vztahů u dětí Citově chladná psychopatie Syndrom ústavního dítěte Jiné dětské poruchy sociálních funkcí Porucha dětských sociálních funkcí nespecifikovaná

➤ **Sociální klasifikace poruch chování**

- a) porucha chování se sociálním základem, disociální chování
- b) asociální porucha chování – chování neodpovídá mravním normám společnosti,
- c) porucha chování antisociálního rázu, delikvence – jedinec porušuje právní normy.

➤ **Školská klasifikace poruch chování**

- a) poruchy chování vyplývající z konfliktu – záškoláctví, lhaní, krádeže
- b) poruchy chování spojené s násilím – agrese, šikana, loupež
- c) poruchy chování související se závislostí – toxikomanie, gambling

➤ **Etiologie poruch chování:** příčiny vzniku jsou multifaktoriální:

- Biologické faktory: např. pohlaví, věk, temperament, oslabení či porucha CNS (LMD, ADHD, ADD; vyšší agresivita, kolísavost emočního ladění, nižší schopnost sebeovládání atd.)
- Psychické faktory: motivace, potřeby (uspokojení potřeb bezpečí, jistoty, lásky a sounáležitosti), seberealizace, pocit zakotvení, uznání (závadové party)
- Sociální faktory: rodina (anomální osobnosti rodičů, závislosti, dysfunkce, deprivace a subdeprivace, syndrom CAN, styly výchovy), škola (klíma, školní úspěch, preventivní opatření), vliv vrstevnických skupin a part (zneužívání drog, závislosti, delikvence), lokální prostředí (města x vesnice, sídliště, průmyslový charakter měst, vzdělanostní úroveň, zaměstnanost atd.)

1. *Definujte poruchu chování.*
2. *Popište a vysvětlete jednotlivé kategorie: dítě v riziku poruchy chování, dítě s problémem v chování, dítě s poruchou chování.*
3. *Jaké jsou hlavní znaky poruchy chování a emocí a jaké jsou nejdůležitější rozdíly mezi problémovým a poruchovým chováním?*
4. *Popište vývoj poruchového chování (od rizik až po poruchu chování).*
5. *Popište podstatu medicínské, sociální a školské klasifikace poruch chování – najdete v nich společné rysy? V čem spočívá výhoda používání každé klasifikace?*
6. *Na ilustrativním případě popište charakteristické znaky poruchy chování:*

Ilustrativní případ (Ptáček, 2006, s. 6)

„Pavel je sedmiletý chlapec s druhým odkladem školní docházky. Matka popisuje projevy agresivního a destruktivního chování od raného dětství. Pavel byl pro své chování vyloučen celkem ze čtyřech různých předškolních zařízení pro nezvladatelné chování. Doma se dle matky často chová „nekontrolovatelně“. Z ničeho nic rozbije talíř, poničí nábytek. Minulý rok poškodil plynová kamna a založil tak požár obývacího pokoje. Velice často týrá jejich psa. Pavel má dvě starší sestry (10 a 12 let), které s ním odmítají komunikovat, protože je opakovaně „bezdušně“ napadá (kouše, škrábe apod.). Celá rodina bydlí v bytě 2+kk. Matka je nezaměstnaná. Otec je řidičem dálkového kamionu a vidá Pavla maximálně jednou za dva týdny. Podle jeho názoru je jeho chování výsledkem špatné výchovy. Zastává pravidlo přísných trestů. Ty se ovšem dle slov rodičů zcela mívají účinkem. Matka dle vlastních slov Pavla nezvládá a neví „co dál..“

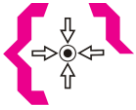
SLOMEK, Z. *Etopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 136 s. ISBN 978-80-210-6311-2.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-81-4.

2 NEKÁZEŇ, PODVÁDĚNÍ, LŽI

Cíl studia tématu: Charakterizovat nekázeň ve škole a podvádění, uvést možnosti řešení. Vymezit lži.

3 hodiny

- Nekázeň
  - Anormativní chování
  - Etiologie
  - Podvádění
  - Diferenciace
  - Lhaní
  - Pravá lež
  - Disociální porucha osobnosti
- **Nekázeň:** vědomé nedodržování zadaných norem chování
- Projevy školní nekázně:
- anormativní chování
  - agrese a násilné chování (verbální agrese - drzost, hrubost, provokování, nadávky, urážky, pomluvy, apod.; tělesná agrese - pošťuchování, kopání, bití, pranice apod., agrese proti

věcem - poškozování pomůcek, zařízení a vybavení škol, ošacení apod.; agrese proti sobě - sebezraňování)

➤ Příčiny nekázně žáků ve škole

- větší dávka vrozené agresivity u dětí, hyperaktivita s poruchou pozornosti
- nekázeň ve společnosti, negativní vliv mediálního násilí
- přetíženost dětí, nuda
- předvádění se chlapců před děvčaty a naopak, boj žáků o moc a postavení ve třídě
- vzájemné antipatie mezi žáky, popř. mezi učiteli a žáky
- nevábne školní prostředí, neuspokojivé hygienické podmínky včetně nedostatku příležitostí k pohybu o přestávkách
- snaha některých žáků na sebe upozornit
- málo učitelů – mužů na základních školách, chování některých učitelů (ponižování,...)
- „fyziologická neposlušnost“
- „testování učitele“
- školní neúspěšnost

➤ **Podvádění**

- PCH nerespektující normy školy a autoritu učitele
- Diferenciace (sankce):
  - Sociálně nepřijatelná obranná reakce (nadměrné nároky, přetížení)
  - Zkratková reakce (nadměrný strach, zvýšená úzkostnost)
  - Zafixovaný způsob jednání (nemá pocity viny či hanby)

➤ Řešení a spolupráce

- Škola (šk. psycholog, výchovný poradce, ředitel)
- PPP
- SVP
- OSPOD
- Policie ČR

(Metodické doporučení – intervence pedagoga, Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví)

➤ **Lhaní**

- Nepravá lež – bájivá lež
- **Pravá lež:**
  - frekvence
  - osoby, kterým dítě lže
  - situace
  - účel: destruktivní lež (patologická lhavost), poškození, prospěch, egoismus, necitlivost, agresivita
- disociální porucha osobnosti

1. Uveďte projevy nekázně a uveďte možné příčiny.
2. Charakterizujte podvádění ve škole.
3. Jaké mohou být druhy podvádění?
4. Jak se bude lišit řešení školního podvádění dle příčin?
5. Uveďte druhy lží, popište pravou lež.
6. Přečtěte si následující ilustrativní případ a zodpovězte: jedná se o poruchu chování? Jaké symptomy se u chlapce vyskytují? Zdůvodněte, zda byste případ zařadili do poruchy chování s horší nebo lepší prognózou.

Ilustrativní případ (Ptáček, 2006, s. 14)

Tomáš je jedenáctiletý chlapec. Časný psychomotorický i sociální vývoj byl bez obtíží. Na základě podezření na hyperaktivitu a poruchy pozornosti byl odložen nástup základní školní docházky o jeden rok. Již v první třídě byla diagnostikována dyslexie a ADHD. I přes tyto obtíže zvládal běžnou základní školu. Učitelka charakterizuje Tomáše jako neposedné a tvrdohlavé dítě, které je ovšem schopno „zapracovat“. Rodiče dochází do pedagogicko psychologické poradny na nápravná cvičení. Během posledního roku se Tomáš začal později vracet ze školy a tréninků (docházel na karate). Rodičům se také zdálo, že se jim ztrácí peníze (spíše menší částky). V polovině roku obdrželi dopis, že byl Tomáš vyloučen z tréninků karate pro dlouhodobou neúčast. Pro rodiče to bylo velkým udivením, neboť Tomáš pravidelně, dvakrát týdně, na tréninky odcházel (tréninky platil sám, dostával tedy 2 x týdně 150 Kč). Během tohoto

období došlo také k výraznému zhoršení školního prospěchu. Po zjištění situace (na základě dopisu trenéra), vyhledali rodiče okamžitě odbornou pomoc. Později se zjistilo, že během posledního roku Tomáš páchal s partou starších vrstevníků drobnou trestnou činností (krádeže v obchodech, ničení cizího majetku).

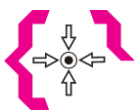

ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 162 s. ISBN 978-80-7041-959-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-81-4.

3 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Cíl studia tématu: definovat záškoláctví, uvést kategorie záškoláctví a možnosti řešení v rámci školy.

3 hodiny

- Záškoláctví
  - Právě záškoláctví
  - Záškoláctví s vědomím rodičů
  - Záškoláctví s klamáním rodičů
  - Útěky ze školy (interní záškoláctví)
  - Odmítání školy
  - Prevence
  - Řešení
  - Výchovná komise
- **Záškoláctví:** Neomluvená absence žáka
- **Kategorie:**
- Právě záškoláctví
  - Záškoláctví s vědomím rodičů
  - Záškoláctví s klamáním rodičů

- Útěky ze školy (interní záškoláctví)
  - Odmítání školy
- nejvíce 15 -18 let
- **Absence ve škole, neomluvené hodiny**
- Školní řád
  - do součtu 10 vyučovacích hodin: výchovný poradce - zákonný zástupce
  - víc než 10 neomluvených hodin: **výchovná komise**: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu OSPOD, školní metodik prevence, popř. další odborníci; výchovná opatření
  - přesáhne 25 hodin: oznámení o zanedbání školní docházky OSPOD, kurátor pro děti a mládež
  - opakované záškoláctví v průběhu školního roku: hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR (trestné činy proti rodině a dětem)

1. *Definujte záškoláctví.*
2. *Zamyslete se, zda se bude lišit intervence pedagoga dle jednotlivých druhů záškoláctví.*
3. *Jaké jsou postupy školy v případě neomluvených hodin dle jejich počtu?*
4. *Kdo může být součástí výchovné komise školy?*
5. *Na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy vyhledejte metodický pokyn upravující záškoláctví.*
6. *Na ilustrativních případech určete, o jaký typ záškoláctví se jedná. Navrhněte intervenci.*

Ilustrativní případ č. 1:

Chlapec Standa navštěvuje druhou třídu velké základní školy. Ve škole má horší výsledky, nevyvíká ve sportu a ani v třídním kolektivu není příliš oblíbený. Trpí menším sebevědomím, je spíše zamklý, bojácný, uzavřený. Postavou je menší a hubený. Rodiče se mu snaží zabezpečit vše materiální – svačiny, oblečení, mobilní telefon. Atmosféra rodiny není příliš dobrá, často

se objevují hádky, především kvůli penězům. Standa těmito hádkami trpí. Sedmou třídu začal navštěvovat nový chlapec Mirek, který se opakovaně léčil kvůli zvýšené agresivitě. Mirek si Standu vyhlédl a ten se stal objektem jeho agresivního chování. Chlapec soustavně ubližování provádí chytře, skrytě Standu týrá jak psychicky (nadávky, vydírání), tak fyzicky (facky, kopání, zamykání v šatně apod.). Standa se začal bát chodit do školy. Rodičům o tom neřekl, aby jim nepřidělal starosti. Přestává chodit do školy, začíná se potulovat. Hrozí mu trojka z chování a rodičům bylo doporučeno vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně.

Ilustrativní případ č. 2:

Žákyně osmé třídy Míša má zdravotní problémy, rychle vyrostla a špatně se jí vyvíjí chrupavka v pravém koleni. Noha ji bolí, proto je jí navržena intenzivní léčba, při které bude ambulantně docházet každou středu ráno na injekce do kolene. Ve středu ráno však má Míša i fyziku s přísnou paní učitelkou. Míša má pocit, že paní učitelka nemá ráda děvčata a zejména na ni si zasedla. Paní učitelky se bojí, nemá ráda fyziku a předmět jí nejde. Míša má radost, že kvůli léčbě nebude muset chodit na fyziku. Matka ji upozorní, že paní doktorka ordinuje od sedmi hodin, školu by měla bez problémů stíhat. Když Míša po sedmé hodině ráno přijde do ordinace, začne před sebe pouštět všechny později příchozí a paní doktorka jí následně vystaví omluvenku. Na další hodině fyziky, která je v pátek ráno, se Míša opakovaně omlouvá, že chyběla, a aby ji proto paní učitelka nezkoušela. Po čase Míša přemýšlí, jak se vyhnout i páteční hodině. Zfalšuje omluvenku tak, že pomocí počítače a skeneru vytvoří identickou omluvenku od paní doktorky s jiným datem. Míša zjišťuje, že přišla na způsob, jak se vyhnout paní učitelce i fyzice. „Rozjíždí“ systém důmyslného, opakovaného falšování omluvenek, což trvá celé dva měsíce. Pak přichází matka na rodičovské sdružení a podvod se odhalí. Míša na základě rozhodnutí pedagogické rady dostává dvojku z chování, svůj strach z učitelky řeší s třídní učitelkou a školní psychologkou.

Ilustrativní případ č. 3:

Šestnáctiletý Jirka je studentem prvního ročníku gymnázia v menším městě. Nikdy se u něho nevyskytlo záškoláctví ani jiné typy rizikového chování. Oba rodiče jsou učitelé, věnují se mu a podporují jej. Jirka má starší sestru, která se vždy učila lépe a byla mu dáována za vzor, jejich vztah není příliš dobrý. Vždy měl ve škole poměrně dobré výsledky, intenzivně se věnuje sportům. Nikdy se nestýkal se spolužáky, kteří se chovají rizikově, jeho kamarádi jsou vesměs sportovci a uznávají zdravý způsob života. Školní výsledky a sport pro něj vždy představovaly významné hodnoty. Začínají se mu líbit děvčata. Jednou jej oslovila spolužačka Iva, zda by

nechtěl místo školy s ní jet do sousedního velkého města zaplavat si do bazénu. Chvilu váhal, ale pak souhlasil. V ten den ráno se doma rozloučil s rodiči a předstíral, že se jako každý den chystá do školy. Po cestě se sešel s Ivou a místo školy jeli plavat. Celý den si užili, políbili se a v nádražní restauraci si dali skleničku vína. Cestou zpět potkali třídního učitele, který se jich zeptal, kde byli. Jirka se přiznal, že byli místo školy plavat. Třídní učitel informoval rodiče a následně dostali důtku ředitele školy za 5 neomluvených hodin. Jirka dostal od rodičů doma vynadáno. Tvrdí, že už to nikdy neudělá, že o studium na gymnázium má zájem.

Ilustrativní případ č. 4:

Evě je 9 let. Chodí do základní školy ve středně velkém městě. Její studijní výsledky jsou podprůměrné, nemá ve škole mnoho kamarádů. Z pohledu zdravotního stavu trpí ADHD, je často nemocná. Eva má pět sourozenců. Její otec je opakovaně ve vězení za krádeže a násilné přepadení benzinové pumpy. Matka je nezaměstnaná, žije s přítelem, který je agresivní, často děti bije. Někdy se stává, že přítel zakáže dětem jít do školy, naloží je do auta a odveze před nádraží sousedního města. Tam po nich požaduje, aby se vydali krást peníze cestujícím, kteří na nádraží čekají na vlak. Eva se často potuluje venku. Je součástí party dětí, které se chovají rizikově, pijí alkohol, kouří, objevují se u nich podvody a lhaní. Eva má za sebou první pokusy s marihuanou i první sexuální zkušenost. Matka vše kryje a dětem do školy píše omluvenky (především z důvodu nevolnosti). Školní úspěšnost Evy výrazně klesá, pravděpodobně bude opakovat ročník.

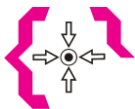

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

4 ÚTĚKY Z DOMOVA A Z ÚSTAVNÍCH ZAŘÍZENÍ

Cíl studia tématu: Charakterizovat útěky z domova, uvést jejich dělení a možnosti řešení. Navázat na útěky z ústavních zařízení.

3 hodiny

- Útěky z domova
  - Útěky impulzivní
  - Útěky plánované
  - Útěky skupinové
  - Útěky k
  - Útěky od
  - Toulání
  - Útěky z ústavních zařízení
  - Důvody
  - Adaptační šok
- **Útěky z domova**
- únikové jednání

➤ **Typy:**

- Útěky jako **impulzivní**, zkratkové jednání (strach z trestu, ponižující pocity, nespravedlnost; náhlé rozhodnutí, neutíká daleko od domova, pomoc u příbuzných či známých; úleva po nalezení)
- Útěky víceméně připravované a **plánované** (závažnější; různé motivace: pomsta, vzdor; promyšleno, porozvodové případy)
- Útěky **skupinové** („hledání dobrodružství“, touha po samostatném životě, po výjimečných zážitcích; příprava, častěji děti z ústavních zařízení; SPJ)
- **Útěky k...**(rel. fungující rodina, není primárně o strachu)
- **Útěky od...** (od konfliktu, ze stresu či od změny, od kontroly, ze situace fyzického či psychického ohrožení)
- **Dle času:** Krátkodobé x Střednědobé x Dlouhodobě útěky vedoucí k bezdomovectví

➤ **Toulání:**

- dlouhotrvající opuštění domova; důkaz nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je dysfunkční
- sám či v partě; SPJ
- návyk - jeden ze znaků asociální osobnosti
- často symptomy psychické deprivace (dítě schopné odejít kdykoliv, s kýmkoliv, kamkoliv)

➤ Nejvíce dívky (64%), nejčastěji mezi 12 - 17 rokem

- **Policie ČR:** cca 6000 dětí ročně, které jsou hlášeny jako pohřešované či na útěku
- **Linka bezpečí:** cca 1 – 2 hovory denně, nejvíce 14 až 17 let, poměr dívek a chlapců zhruba stejný, zhruba 20% zůstává venku - 8% riziková, vysoce ohrožená skupina (SPJ, TČ)

➤ **Útěky z ústavních zařízení**

Důvody:

1. adaptační šok (cca 2 týdny)

2. vliv kolektivu (skupinové útky - dětská zařízení, mládežnická - spíše individuální)
3. touha po svobodě
4. strach (umístění, kolektiv, šikana)
5. vliv rodiny (krytí, nezájem)

1. *Jaké mohou být typy útěků z domova?*
2. *Uveďte důvody útěků dětí z domova. (Doporučený zdroj: webové stránky Linky bezpečí <https://www.linkabezpeci.cz/poradna/rodina-a-vztahy-doma/utek-z-domova/>)*
3. *Zamyslete se nad možnostmi prevence útěků ve škole.*
4. *Jaká rizika plynou z útěku dítěte z domova?*
5. *Vymezte, jaké mohou být důvody útěku dítěte z ústavního zařízení.*
6. *Poslechněte pořad Diagnóza F: <https://wave.rozhlas.cz/diagnoza-f-nekdy-je-utek-z-domova-resenim-5271183> a zodpovězte: Za čím děti utíkají? Co si s sebou vezmou? Co řeší s pracovníky Linky důvěry? Jak rodiče reagují na fakt, že jejich dítě uteklo z domu? Jaká reakce by byla ideální?*

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

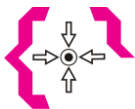
Dítě a dospívající na útěku: sborník z konference [online]. Sdružení Linka Bezpečí, 2006 [cit. 2018-12-30]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378730844.pdf>

Webové stránky Linky bezpečí <https://www.linkabezpeci.cz/poradna/rodina-a-vztahy-doma/utek-z-domova/>

Diagnóza F: <https://wave.rozhlas.cz/diagnoza-f-nekdy-je-utek-z-domova-resenim-5271183>

5 PROJEVY AGRESE, ŠIKANA

Cíl studia tématu: Vymezit kategorii extrémních projevů agrese. Na základě znalostí šikany z jiných předmětů (sociální patologie) charakterizovat šikanu, její druhy a stupně, zaměřit na možnosti řešení šikany ve školním prostředí.

3 hodiny

- Agrese
  - Autoagrese
  - Heteroagrese
  - Agresivita
  - Vandalismus
  - Sprejerství
  - Šikana
  - Vývojové stupně šikanování
  - Ostrakizace
  - Totalitní šikana
- Druhy agrese:
- a) a) agrese proti druhé osobě
  - b) b) agrese proti sobě (autoagrese)
  - c) c) proti věcem (vandalismus, sprejerství)
- Agrese X agresivita

➤ **Extrémní projevy agrese** = chování má za následek prokazatelnou psychologickou, fyzickou nebo materiální škodu či újmu

- rvačky, používání zbraní, vydírání, loupeže, veřejné zostouzení marginálních skupin (homosexuálové, cizinci, Romové, dívky), vandalismus (ničení škol. majetku, věci spolužáků), zneužívání moci učitelem, násilí žáků vůči pedagogům, útoky na učitele, násilí mezi dospělými pracovníky školy, násilí rodičů vůči pedagogům nebo pedagogů vůči rodičům, skupinová agrese (formou šikany) atd.

➤ **Šikana:** definice (nepoměr sil), druhy, stupně šikanování (Kolář)

1. *Co označujeme pojmem extrémní projevy agrese?*
2. *Vyhleďte a zpracujte charakteristiku šikany, zaměřte se na její znaky.*
3. *Jaké jsou vývojové stupně šikanování podle Koláře? Zamyslete se, z jakého důvodu je vhodné umět rozlišit vývojový stupeň šikany.*
4. *Vyhleďte metodické doporučení MŠMT pro řešení šikany. (Doporučený zdroj: webová stránka MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>)*
5. *Jaké jsou doporučené postupy řešení šikany ve škole? (Doporučený zdroj: webová stránka MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>)*
6. *Přečtěte si ilustrativní případ a zodpovězte: jaké jsou možné příčiny agrese Martina? Bylo přerážení chlapce – agresora řešením šikany?*

Ilustrativní případ (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 51):

Do čtvrté třídy menší základní školy poblíž velkého města nastoupil chlapec Martin (10 let). Matka zemřela, tak žije s otcem, který se však o něj moc nestará. Otec je hrobník, pije a kouří, nemá známost a o domácnost se nestará. Chlapec nenosí domácí úkoly, je zanedbaný jak po stránce vzhledu, tak po stránce způsobů chování. Je velmi živý, nerespektuje autority, je nesoustředěný. Mezi jeho zájmy patří především počítačové hry, aktivity na sociálních sítích, jezdí na skateboardu a koloběžce, pokouší se dělat parkour. Prošel už třemi školami v Praze,

na kterých měl problémy se svým chováním. Byl drzý na učitele, nerespektoval jejich pokyny, kouřil cestou do školy, několikrát byl přistižen i s kouřením ve škole, ubližoval dětem. Vybíjel si svou agresivitu na děvčatech a chlapcích, kteří se lépe učili. Vždy si vybral některého ze spolužáků, na kterého nejprve směřoval své slovní výpady – posmíval se jim, urážel je, pomlouval a popouzel ostatní, aby jim nadávali také. Většinou se mu povedlo strhnout několik spolužáků. Často nekončily jeho ataky pouze slovním napadáním, ale i výhrůžkami, vydíráním a následně fyzickými atakami. Školy vždy řešily jeho prohřešky pomocí nástrojů systému školního poradenství. Následně otec chlapce přehlásil na jinou školu.

Nový kolektiv dětí je velmi pozitivně naladěný. Paní učitelka má vzdělání v problematice sociálně patologických jevů, s dětmi v této problematice pracuje. Děti se k sobě chovají slušně, nemluví sprostě a rizikové projevy chování se v tomto kolektivu téměř nevyskytují. Nápomocný je tomu i fakt, že se jedná o vesnickou školu, na které jsou rovnoměrně zastoupeni mezi pedagogy muži i ženy. Martin se soustavně pokouší vyrušovat, atakovat děti svými slovními i fyzickými výpady, je zanedbaný. Děti se občas vyjadřují, že jeho oblečení zapáchá. Po několika neúspěšných pokusech o kontakt školy s otcem se obrátila paní ředitelka na pedagogicko-psychologickou poradnu s pros-bou o pomoc řešení situace. Následně byl zkontaktován orgán sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD) pro řešení situace nejen ve vztahu ke školním výsledkům, ale i ve vztahu k rodinné situaci.

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

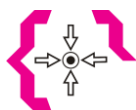
KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. 190 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5309-6.

Webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

6 KRÁDEŽE A VANDALISMUS

Cíl studia tématu: definovat krádeže, uvést druhy (motivace) a postup školy při řešení. Definovat vandalismus a uvést jeho druhy.

3 hodiny

- Krádeže
  - Antisociální chování
  - Vandalismus
  - Typy vandalismu
  - Školní vandalismus
-
- **Krádeže:** odcizení cizí věci, antisociální chování
  - Druhy krádeže: příležitostné krádeže, předem promyšlené, opakované (v partě)
  - Motivace: krade pro sebe, krade pro druhé, krade pro partu
  - Doporučený postup pro učitele
    - Pečlivě se zabývejte příčinami.
    - Zákonné zástupce zloděje vyrozumívejte vždy až poté, kdy budete přesně znát příčiny.
    - Preferujte nápravu vztahu mezi poškozeným a zlodějem.

- Jestliže se jedná o škodu většího rozsahu, vyrozumívejte Policii ČR.
- Nezačínejte proslovy o krádežích tím, že si všichni mají na své věci dávat dobrý pozor.
- O krádeži a jejím šetření proveďte záznam.

➤ Komu nahlásit škodu:

- méně než 5000 Kč - přešůpek proti majetku (zák. o přešůpcích)
- více než 5000 Kč - trestný čin krádeže (trestní zákoník)
- použito násilí (vypáčená skříňka, násilí vůči osobě, ...) - trestný čin
  - Rodiče – vždy
  - Policie – škoda nikoliv nepatrná, není snaha o nápravu, žádost osob
  - OSPOD – opakované

➤ **Vandalismus:** nezdůvodnitelné ničení, radost z ničení, zábava

➤ Typy vandalismu:

1. Hrabivý – automaty s mincemi
2. Taktický – vzbuzování pozornosti a vyvolávání reakce (vězni ničí cely)
3. Ideologický – umístování nápisů na budovách
4. Mstivý – odplata za pokoření, ublížení – často ve školách
5. Hravý soutěživého charakteru – kdo zničí více
6. Zlostný – vybíjení vzteku, frustrace, často proti symbolům střední třídy (auta)

➤ Školní vandalismus

- Ničení, poškozování školního majetku, majetku ostatních žáků a osob
  - záměr
  - upozornit na sebe
  - vyrovnat se druhým
  - šikana (následek, doprovod)

➤ Doporučený postup pro učitele

- Snažte se vždy dobrat příčiny takového jednání a s ní následně pracovat.
- Náhradu úmyslně způsobené škody důsledně vymáhejte po tom, kdo ji způsobil. U nezletilých potom po jejich zákonném zástupci.

- Jestliže se jedná o škodu většího rozsahu a ten, kdo ji způsobil, není ochotný škodu nahradit, vyzoomívejte Policii ČR.
  - U škod, které se dají nahradit tak, že je opraví sám žák nebo žákyně, preferujte tento způsob náhrady škody.
  - O způsobené škodě proved'te záznam.
- Komu nahlásit
- Rodiče – dítě nejeví snahu o nápravu, škoda většího rozsahu, škoda na majetku někoho třetího
  - Policie – škoda nikoliv nepatrná, není snaha o nápravu, žádost poškozeneho (zástupce)
  - OSPOD - opakované

1. Zopakujte, jaké jsou rozdíly mezi asociálním a antisociálním jednáním. (Doporučený zdroj Kraus a kol., 2010)
2. Definujte krádež a uveďte, jaké jsou její druhy.
3. Zopakujte, jaké druhy opatření lze uložit mládeži za protiprávní činy. (Doporučený zdroj zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
4. Jaký je doporučený postup školy (učitele) v případě krádeže ve škole?
5. Charakterizujte vandalismus, jaké rozeznáváme druhy?
6. Na následujícím ilustrativním případě charakterizujte znaky poruch chování:

Ilustrativní případ (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 74):

Dominik (22 let) se narodil jako nechtěné dítě. Matka (v době porodu jí bylo 20 let) pracovala jako barová obsluha, příležitostně se živila prostitucí, otce Dominik nezná. Jelikož se matka o Dominika odmítla starat, byl Dominik svěřen do péče své babičky, která podle svých slov „nezvládala jeho panovačnou a výbušnou povahu“. U Dominika se problémové chování objevilo nástupem na základní školu, zejména drobné záškoláctví, lhaní, odmítání autority. Když bylo Dominikovi 13 let, byla mu prokázána první protiprávní činnost (krádež cigaret a alkoholu v obchodním řetězci). Když bylo Dominikovi 16 let, po rozchodu se svojí dívkou napadl

na autobusové zastávce mladšího chlapce a brutálně ho zbil. Dostal se do výkonu trestního opatření odnětí svobody. Ve věznici páchal trestnou činnost typu krádeže osobních věcí spoluvězňů a vydírání. Za sexuální zneužití spoluvězně byl soudem odsouzen k dalšímu trestnímu opatření odnětí svobody v rozsahu 6 let. Během této doby napadl zaměstnance věznice, za což byl odsouzen v rozsahu 2 let a zařazen do nejpřísnějšího typu věznice.

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

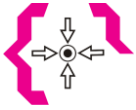
MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších právních předpisů.

7 SEBEPOŠKOZOVÁNÍ

Cíl studia tématu: vymezit sebepoškození a jeho etiologii, definovat základní pojmy. Uvést výskyt a charakterizovat sebepoškození jako sociálně patologický jev.

3 hodiny

- Sebepoškození
  - Autoagresivní chování
  - Sebevražda
  - Sebevražedný pokus
  - Automutilace
  - Etiologie - multifaktorový přístup
  - Prevalence
- **Sebepoškození:** autoagresivní chování, které nemá fatální následky, cílem není smrt, lze ho chápat jako maladaptivní odpověď na jinak nezvládnutelný a akutní chronický stres.
- Autoagresivní chování, sebevražda, sebevražedný pokus, automutilace
- **Etiologie:** multifaktorový přístup (bio-psycho-sociální model)
- sebeobviňování, potrestání sebe sama
  - šikana, ztráta blízkých osob, citové strádání
  - stresy, „zmatky mládí“

- touha vybit si zlost, uvědomit si bolest („jsem naživu“), symbolicky „odplavit problémy“

- bizarní touha po svobodě („Pořád po mně něco chtějí, ale tohle si dělám sám.“)

➤ **Prevalence** (výskyt):

- 13 do 25 let, nejčastěji starší adolescenti

- více dívky

- většina sebepoškozujících se osob se pořezává mírně, obvykle v soukromí, s použitím žiletky, nože, části skla nebo zrcadla

- deprese, hraniční porucha osobnosti, schizofrenie, MR, pervazivní vývojové poruchy, PTSP, PPP (u sebepoškozujících jedinců je porucha příjmu potravy přítomna v 54-61%)

➤ Sebepoškozování jako sociálně patologický jev

- efekt nákazy a efekt napodobování

- sebepoškozování zvyšuje riziko sebevraždy

- sebepoškozování jako návykové či závislostní chování

1. *Definujte sebepoškozování.*

2. *Jaké jsou shodné a rozdílné faktory mezi sebevražedným jednáním a sebepoškozováním?*

3. *V jaké věkové kohortě se sebepoškozování nejvíce vyskytuje?*

4. *Zamyslete se nad tím, zda je možné sebepoškozování považovat za sociálně patologický jev. Zdůvodněte. (Doporučený zdroj Kraus a kol., 2010)*

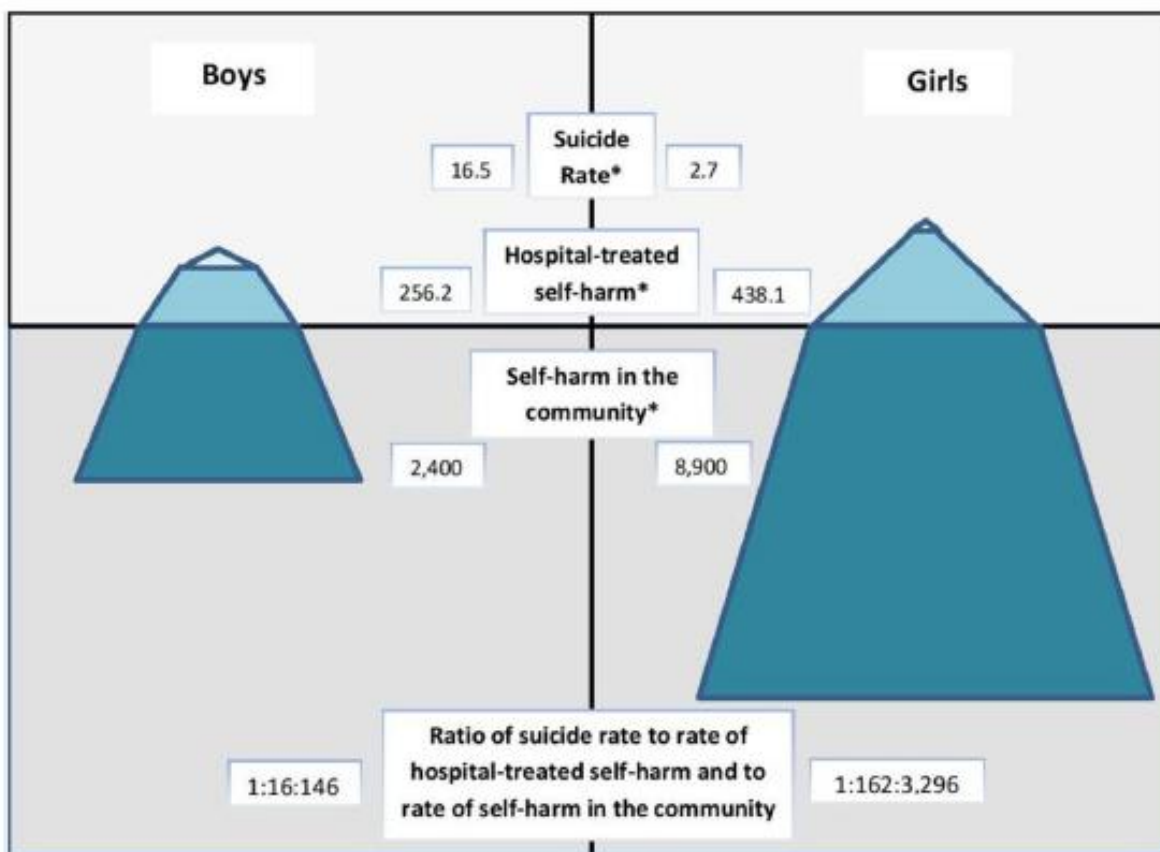
5. *Jaká může být motivace pro sebepoškozování? Využijte ilustrativní případ:*

Ilustrativní případ (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 62-63):

Když bylo Petře 7 let, odešel od jejich rodiny otec. Matka měla od té doby několik partnerů, se kterými si Petra více či méně rozuměla. Vztah Petry a matky dobrý není, matka Petru „nezvládá“ a Petra si „žije po svém, hlavně když jí do toho matka nemluví.“ Základní školu vychodila Petra s podprůměrným prospěchem, proto nastoupila na střední odborné učiliště

obor kuchař-číšník. Petra byla vždy uzavřená dívka s nižším sebevědomím, s depresivními sklony, neměla mnoho přátel. V průběhu střední školy se jí výrazně zvýšila hmotnost, objevilo se záchvatovité pře-jídání. Petra vyznává různé hudební styly, přiklání se k více subkulturám (např. gothic), jeden čas byla přitahována satanismem. Obléká se vyzývavě, experimentuje s účesy, má již několik tetování a piercingy. Podle jejích slov „nenávidí svět kolem sebe“, fascinuje jí smrt a utrpení. Již v průběhu dospívání si způsobovala drobná zranění jako pálení cigaretou na předloktí, pořezání žiletkou na vnitřních i vnějších stranách předloktí, propíchávání různých částí těla např. zavíracími špendlíky. Zranění si způsobuje, neboť „je jí aspoň chvíli dobře“, jizvy skrývá hlavně doma, aby „matka nevyšilovala“. Střední školu nedokončila, byla vyloučena pro špatný prospěch. V 18 letech začala pracovat v nočních podnicích jako barová obsluha.

6. Objasněte následující obrázek:

*Annual incidence rates per 100,000

Zdroj: McMahon et al., 2014, str. 1933

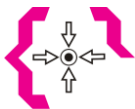
HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

MCMAHON et al. The iceberg of suicide and self-harm in Irish adolescents: a population-based study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology* [online]. 2014, 49(12): 1929-35 [cit. 2017-11-07]. doi: 10.1007/s00127-014-0907-z.

8 PORUCHY PŘÍJMU POTRAVY

Cíl studia tématu: vymežit poruchy příjmu potravy, charakterizovat záchvatovité přejídání, mentální anorexii a bulimii. Uvést možnosti léčby.

3 hodiny

- Poruchy příjmu potravy
  - Záchvatovité přejídání
  - Mentální anorexie
  - Mentální bulimie
  - Anabell
- **Poruchy příjmu potravy**
- člověk používá jídlo k řešení emocionálních problémů
  - extrém - odmítání jídla (mentální anorexie), nadměrné přejídání (mentální bulimie)
  - i cyklický charakter, hladovění střídá záchvaty nutkavého přejídání
- **Záchvatovité přejídání:** obrovské množství jídla, i když není hlad, i nutkavé dodržování diet
- **Příznaky:**
- Tajně nakupuje a konzumuje jídlo,

- je zahanbený, pokud je spatřen při jídle,
  - proklamuje dodržování přísné diety, přičemž zůstává stále značně obézní,
  - konzumuje neobvykle velké množství jídla, např. celé dorty,
  - často jí i tehdy, když je úplně plný,
  - reaguje jídle na špatné nebo dobré zprávy,
  - má silné pocity viny a/nebo zahanbení ve vztahu k potravinám a jídlu,
  - střídá období těžkého přejídání s obdobími přísné diety.
- Důsledky: obezita, vyústění v anorexii nebo v bulimii
- **Mentální anorexie**
- osoba drží tak přísné diety, že nakonec váží méně než 85 procent své normální tělesné hmotnosti
  - přibližně 95% ženy, většina ve věku od 12 do 18 let
  - 0,5-1% ženské populace daného věku
- Příznaky:
- pravidelný denní příjem nižší než 1000 kalorií,
  - ztráta menstruace,
  - jídlo je vnímáno jako nepřítel,
  - pocit, že dieta ovládla celý život dotyčné osoby,
  - neustálé cvičení, někdy i pozdě v noci,
  - osoba hned po jídle pospíchá od stolu, aby mohla zvracet nebo použít projímadla,
  - neustálý strach z přibývání na váze,
  - dotyčná osoba si o sobě myslí, že je tlustá, i když jiní tento názor nesdílejí.
- Důsledky: závratě, podrážděnost, deprese, suché, lámavé vlasy, zašedlá nebo zažloutlá pleť, špatně se hojící infekce, nízký tlak, nepravidelný srdeční tep, selhání srdce, dehydratace, selhání ledvin, smrt (2 až 21% osob, u kterých se rozvine anorexie, nakonec následkem hladovění umírá)
- **Mentální bulimie**
- především dívky a mladé ženy v širším věkovém rozmezí 16-40 let
  - 2-6% ženské populace

➤ Příznaky:

- Přísné diety, zvracení, užívání projímadel, diuretik, klystýry nebo intenzivní cvičení po záchvatu přejídání,
- strach, že nedokáže přestat jíst,
- strach, že ztratí sebeovládání, pokud jde o jídlo,
- deprese,
- odsuzování sebe sama po záchvatu přejídání,
- nepravidelná menstruace,
- zvýšená kazivost zubů
- oteklé slinné žlázy (tvář vypadá odule, má veverčí výraz, závratě, bolesti).

➤ Důsledky: únava, bolest v krku, kazivost zubů, poruchy srdeční činnosti, kožní vyrážka, dehydratace, zácpa.

➤ Léčebné postupy

- hospitalizace a částečná hospitalizace
- ambulantní péče (ambulantní lékařská, ambulantní psychologická péče)
- svépomoc
- Občanské sdružení Anabell

1. *Charakterizujte poruchy příjmu potravy a možné příčiny.*
2. *Charakterizujte záchvatovité přejídání.*
3. *Charakterizujte mentální anorexii.*
4. *Charakterizujte bulimii.*
5. *Jaké jsou možné příčiny poruch příjmu potravy?*
6. *Vyhleďte, zda existuje metodický postup vypracovaný pro učitele, který by pomáhal při prevenci a intervenci poruch příjmu potravy. (Doporučený zdroj webové stránky MŠMT)*

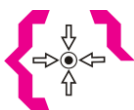

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

Webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>.

9 SPECIFICKÉ VÝVOJOVÉ PORUCHY CHOVÁNÍ A UČENÍ

Cíl studia tématu: charakterizovat specifické vývojové poruchy chování a učení. Blíže přiblížit ADHD a SPU v souvislosti s etiologií, diagnostikou, projevy a doporučovanými pedagogickými zásadami pro práci s dětmi.

3 hodiny

- Specifické vývojové poruchy chování a učení
  - ADHD
  - Diagnostická kritéria
  - Specifické poruchy učení
  - Dyslexie
  - Dysgrafie
  - Dysortografie
  - Dyskalkulie
  - Dyspinxie
  - Dyspraxie
  - Dymúzie
- Specifické vývojové poruchy chování a učení
- **ADHD** („Attention Deficit Hyperactivity Disorder“) = vývojová porucha charakteristická věku dítěte nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulzivity. Potíže jsou

chronické a nelze je vysvětlit na základě neurologických, senzorických nebo motorických postižení, mentální retardace nebo závažných emočních problémů.

- Příčiny: biologické, psychologické
- Projevy: porucha pozornosti, impulzivita a hyperaktivita - tyto příznaky buď izolovaně nebo ve svém souhrnu predisponují dítě k dalším obtížím, které jsou v mnoha případech závažnější.

➤ **Diagnostická kritéria:**

a) nejméně šest symptomů musí přetrvávat po dobu nejméně šest měsíců, a to v takové intenzitě, která je nepřiměřená pro daný stupeň vývoje dítěte:

- 1) často věnuje bedlivou pozornost detailům nebo dělá chyby z nedbalosti ve školních úkolech a při dalších aktivitách
- 2) často má obtíže v koncentraci pozornosti na úkoly nebo hry
- 3) často vypadá, že neposlouchá, co mu/jí říkají
- 4) často nepracuje podle instrukcí, nedokončuje práci, má nepořádek na svém místě, ve svých věcech, přičemž tyto projevy nejsou projevy opozičního chování, vzdoru nebo nepochopení instrukcí
- 5) často má obtíže v organizování svých úkolů a aktivit
- 6) často oddaluje plnění školních i domácích úkolů, které vyžadují intenzivní mentální úsilí
- 7) často ztrácí věci nezbytné pro školu a zájmové aktivity
- 8) často se nechá rozptýlit cizími podněty
- 9) často je zapomětlivý/á v denních činnostech

b) alespoň čtyři z následujících symptomů hyperaktivity/impulzivity přetrvávají alespoň šest měsíců v takovém stupni, který je neslučitelný s vývojovou úrovní dítěte:

- 1) často třepe rukama a nohama, vrtí se na židli
- 2) často opouští místo ve třídě nebo v situaci, v níž se očekává, že zůstane sedět
- 3) často běhá kolem v situacích, kde je to nevhodné
- 4) často není schopen/a klidně si hrát nebo provádět klidnější činnosti ve volném čase
- 5) často vyhrkne odpověď, aniž si poslechne celou otázku
- 6) často má obtíže při stání v řadě, při hrách nebo v skupinových činnostech

- Léčba ADHD: farmakologická (Ritalin, Dexadrin, ...), psychoterapeutická, režimová

➤ Obecně doporučované pedagogické zásady pro práci s dětmi se syndromem ADHD / ADD:

- Žák by neměl sedět přímo u okna, aby nebyl vyrušován dalšími vnějšími podněty, vhodné je místo v blízkosti vyučujícího. Doporučuje se, aby seděl v lavici s klidnějším žákem.
- Na stole by měl mít pouze to, s čím se pracuje.
- Kontakt s učitelem by měl být co nejpřímější.
- Učitel by měl znát způsob, jak dítě uklidnit, např. pohledem očí, položením ruky na rameno.
- Učitel musí používat přímé a výstižné věty, důležité pokyny mají být posíleny např. tělesným či zrakovým kontaktem.
- Nepřiměřené chování by učitel neměl přehlédnout, měl by však reagovat tiše a klidně. Žáka by však neměl neustále okřikovat a kárat.
- Žákovu nekázeň nelze považovat za projevy schválnosti.
- Důležité je snažit se podchytit snahu žáka a uspořádat podmínky určitých činností tak, aby dítě bylo úspěšné. Většina těchto dětí lépe pracuje, když může hovořit (písemný projev bývá horší).
- Je vhodné pracovat v co nejmenších skupinách a umožnit, aby žák alespoň část práce udělal správně, než aby udělal celou práci chybně.
- Učitel by neměl odměňovat jen výsledek práce, ale i zájem a pohotovost.
- Důležitý je řád a pravidelnost.
- Žák potřebuje k uvolnění mnoho pohybu a někdy i bezúčelnou činnost, aby zregeneroval své síly.
- Vhodné je umožnit těmto dětem pohyb i v průběhu hodiny, zařadit uvolňovací sekvence pomocí her.
- O přestávkách jsou nezbytné četné pohybové aktivity.
- Důležité je tyto žáky nepodceňovat (dítě má tendenci se ztotožňovat s tím, za co je okolím pokládáno), je nutné dítěti důvěřovat a podporovat je (např. slovy “pokus se to dokázat” apod.).
- Nezbytné je trpělivě vysvětlovat, co je správné chování a co ne.
- Důležitá je neustálá tolerance a také naděje, že se dítě zlepší.

➤ **Specifické poruchy učení**

- poruchy způsobující problémy v rámci vzdělávání, nedostatečně rozvinuté schopnosti

- předpona dys – nedostatečnost při vývoji, rozpor, deformace, něco nedokonalého, porušeného, nepatřičného

- DYSLEXIE
- DYSGRAFIE
- DYSORTOGRAFIE
- DYSKALKULIE
- DYSPINXIE
- DYSPRAXIE
- DYSMÚZIE

- Vést tak, aby měly možnost zažívat úspěch.
- Hledání oblasti, kde jsou úspěšní, v níž je můžeme pochválit.
- Zadávání takových úkolů, které je dítě schopné plnit.
- Předcházení neúspěchů žáka a nezdůrazňování jich.
- Preferování pozitivního hodnocení vykonané práce.

1. *Vysvětlete označení: specifické vývojové poruchy chování a učení, poruchy chování a emocií.*
2. *Existuje souvislost mezi vývojovými poruchami a poruchami chování?*
3. *Charakterizujte ADHD včetně projevů.*
4. *Jaké jsou doporučené pedagogické postupy při práci s žákem s ADHD?*
5. *Jako rozeznáváme specifické vývojové poruchy učení?*
6. *Jaké jsou možnosti léčby ADHD a SPU?*

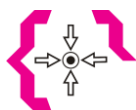

MICHALOVÁ, Zdeňka. *ADD/ADHD v kontextu poruch chování*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2011, 120 s. ISBN 978-80-7372-733-8.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

10 NÁVYKOVÉ LÁTKY

Cíl studia tématu: Vymezit návykové látky, druhy. Uvést možnosti prevence užívání návykových látek ve škole, přiblížit výsledky užívání návykových látek z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD).

3 hodiny

- Návykové látky
- Legální a nelegální
- Závislost
- Abstinenční syndrom,
- Bažení
- Tabák
- Alkohol
- Kanabinoidy
- Solvencia
- Stimulancia
- Opiáty
- Halucinogeny
- Taneční drogy
- Prevence
- Školní řád

- Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)

- **Návykové látky**, legální – nelegální, závislost (znaky závislosti), abstinenční syndrom, bažení (craving)
  - Tabák
  - Alkohol
  - Kanabinoidy
  - Solvencia
  - Stimulancia
  - Opiáty
  - Halucinogeny
  - Taneční drogy
  - Nelátkové závislosti: netolismus, gambling

- **Prevence návykových látek ve škole**
  - Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými NL
  - Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
  - Národní strategie protidrogové politiky na období 2010-2018 (Akční plán)
  - Národní strategie prevence rizikového chování (MŠMT), Metodický pokyn + Minimální preventivní program, Krizový plán školy
  - Školní metodik prevence (výchovný poradce)
  - RVP (ŠVP – Člověk zdraví, Etická výchova, Osobnostně-sociální, ...)
  - PIS Policie ČR
  - NNO (KC, NZDM, ...)

- **Návykové látky ve škole**
  - Školní řád:
    - zákaz užívání NL, distribuce, přechovávání, zákaz vstupu do školy pod jejich vlivem
    - sankce za porušení
  - OPL zajistit, záznam, zákonný zástupce, oznamovací povinnost OSPOD
  - orientační test na přítomnost OPL (souhlas)
  - užívání (přestupek proti šk. řádu) X přechovávání, distribuce (protiprávní jednání)

- Nález OPL – Policie ČR

➤ **Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD):** 16 let, každé 4 roky od roku 1995

1. *Zopakujte, jaké existují druhy návykových látek, definujte závislost. (Doporučený zdroj Kraus a kol., 2010)*
2. *Zamyslete se nad tím, jaké návykové látky jsou nejčastěji užívány: v mladším školním věku, ve starším školním věku, u středoškoláků?*
3. *Jaké dokumenty má k dispozici škola pro prevenci a intervenci užívání návykových látek?*
4. *Vyhledejte předměty, ve kterých je zařazena prevence užívání návykových látek pro základní školy. (Doporučený zdroj RVP pro základní vzdělávání)*
5. *Jaké jsou hlavní výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) v ČR v posledním zkoumání? (Doporučený zdroj Zaostřeno na drogy – výsledky ESPAD pro daný rok)*
6. *Na následujícím případě zodpovězte: o jaký typ závislosti se jedná? Demonstrujte na případě obecné znaky závislosti. Vysvětlete, jaké negativní dopady má závislost na Tomáše a jeho okolí.*

Ilustrativní případ (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 117):

Filip (9 let) je chlapec 3. třídy základní školy. Ve svém věku má už šestý mobilní telefon, tablet a další technologie. Rodiče jej v používání informačních technologií velmi podporují, protože sami je mají jako koníček. Na rozdíl od spolužáků má povoleno od rodičů používání datových přenosů, stahuje si nejnovější aplikace, mobilní telefon má plný her. Ve školní třídě je jediný, kdo má svůj účet na sociálních sítích Facebook a Twitter. Je na nich online 24 hodin denně a cca 8 – 10 hodin skutečně aktivní. Má vlastní YouTube kanál a denně posílá cca 200 zpráv za den jak pomocí SMS, tak přes Messenger.

Filip má problémy s mezilidskou komunikací, nedokáže řešit běžné denní situace, zhoršuje se jeho prospěch. Je nesoustředěný, špatně čte. I jeho zdraví se začíná zhoršovat. Lékař mu

diagnostikoval skoliózu páteře. Brní mu levá ruka, protože má pravděpodobně přiskřípnutý nerv, slzí mu oči, jeho fyzická kondice je velmi špatná. Od lékaře má nakázanou zdravotní tělesnou výchovu, do které dochází. Také má doporučené omezení všech digitálních technologií, což nedodržíje.

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

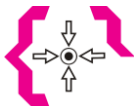
MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

11 DYSFUNKCE RODINY – ROZPAD MANŽELSTVÍ, DOMÁCÍ NÁSILÍ

Cíl studia tématu: uvést možné dysfunkce rodiny. Charakterizovat rozvod a jeho možné dopady na dítě. Definovat domácí násilí, formy, znaky a legislativu upravující domácí násilí.

3 hodiny

- Dysfunkce
  - Psychosociální znevýhodnění
  - Rozvod
  - Postavení dítěte při rozvodu
  - syndrom odcizeného (zavrženého) rodiče
  - Domácí násilí
  - Partnerské násilí
- **Dysfunkce rodiny (základní funkce rodiny)**
- **Psychosociální znevýhodnění – dysfunkčnost rodiny, zatížení:**
- přímé (syndrom CAN)
  - nepřímé (narušení jistoty):
  - rozpad manželství
  - domácí násilí

➤ **Rozpad manželství (partnerství)**

- Rozvod = psychická zátěž
- Postavení dítěte v průběhu rozvodu a po něm:
  - dítě je informováno
  - dítě je využíváno jako pomsta (syndrom odvrženého rodiče)
  - dítě je stéblem poslední naděje
  - dítě jako prostředník
  - dítě jako náhradní partner
  - dítě je zanedbáváno

➤ Psychologické dopady na dítě

➤ **Syndrom odcizeného (zavrženého) rodiče** (PAS syndrom; „psychologický únos“)

➤ **Domácí násilí:** Domácí násilí je opakované, dlouhodobé a stupňující se násilí, kterého se dopouštějí dospělí (mladiství) na svých blízkých

- Užší pojetí: „násilí mezi partnery“
- Širší pojetí: „násilí v rodině“:

➤ Znaky domácího násilí

➤ Spirála násilí mezi partnery

➤ **Dítě jako svědek DN**

- Syndrom CAN
- náprava nespadá do kompetence učitele
- výchovný poradce, školní psycholog
- PPP
- OSPOD

1. Zopakujte základní funkce rodiny. Zamyslete se, které funkce rodiny nejsou saturovány při rozvodu, partnerském násilí. (Doporučený zdroj Kraus, 2014)
2. Charakterizujte syndrom zavrženého rodiče.
3. Definiujte domácí násilí a zamyslete se nad shodnými znaky se šikanou.
4. Vyhledejte v trestním zákoníku paragrafy, které se týkají domácího násilí.
5. Vyhledejte, zda je domácí násilí zahrnuto v metodických či strategických dokumentech prevence rizikového chování MŠMT. (Doporučený zdroj webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>)
6. Na následujícím případu zodpovězte: jaké znaky má domácí násilí? Jaké negativní dopady může mít domácí násilí na členy rodiny včetně dítěte?

Ilustrativní případ (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 124-125)

Paní Martina je třicetiletá pohledná žena, která žije již 10 let s Petrem. Mají spolu dvouletou holčičku. Oba dva jsou vysokoškolsky vzdělaní, on je zaměstnán ve státní správě, ona momentálně na rodičovské dovolené. Martina svého manžela popisuje jako inteligentního, vzdělaného, spolehlivého i když trochu puntičkářského muže, který zprvu vystupoval jako uhlazený gentleman, Martinu si předcházela dárky a květinami. Zastává v zaměstnání vysokou pozici, takže rodina je hmotně zabezpečena. Petr je žárlivý, ale jak sama Martina přiznává, zprvu jí to lichotilo. V manželství se začaly objevovat první hádky a rozpory, když se narodila jejich dcera. Petr se k Martině začal chovat autoritářsky, ponižoval ji, psychicky týral („Podívej se na sebe, jak vypadáš.“ „Beze mě bys byla nic.“ „Jsi neschopná, v životě nic nedokážeš.“ apod.). Poprvé ji uštkl, když Martina chtěla jít s přítelkyněmi ven. Postupem času se začaly objevovat facky, škrcení, tahání za vlasy. Martina popisuje i sexuální týrání, Petr ji nutil do pro ni nepříjemných sexuálních praktik, byl hrubý a sexuální styk si vynucoval, protože podle jeho slov „Je to povinnost manželky“. Martina nemá přístup k financím, postupně byly její úspory spotřebovány na úpravu a zařízení domu, jehož výlučným vlastníkem je Petr. Martina je zoufalá, přiznává, že o situaci nikdo neví – přátelé ani vlastní rodina, která žije na opačném konci republiky. Postupem času ji Petr izoloval od jejích přátel, setkávají se pouze s jeho kolegy. Okolí Petra vnímá jako solidního člověka, který svoji rodinu bezvýhradně miluje a navíc nad-standardně finančně zabezpečí. Na veřejnosti se Petr k rodině chová láskyplně a oddaně. Martina se chtěla před časem rozvést, ale Petr ji vydíral, že nedostane do péče jejich dceru,

„protože je alkoholička“, že nebude schopná se o sebe a dceru postarat, a pokud se pokusí utéci, najde si ji a zabije nejprve dceru a pak ji“. Martina má nízké sebevědomí, nemá vlastní finanční prostředky a má strach, že jí nikdo neuvěří. Protože je podle ní Petr dobrým otcem, zvažuje, jestli vztah ukončit.

HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

ŠEVČÍK, Drahomír a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

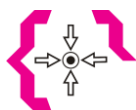
VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Webové stránky MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-13>.

12 NÁSILÍ PÁCHANÉ NA DĚTECH

Cíl studia tématu: charakterizovat syndrom CAN – jeho formy, projevy. Vymezit možnosti řešení a prevence ve škole.

3 hodiny

- Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
  - Formy syndromu CAN
  - Tělesné týrání
  - Psychické týrání
  - Sexuální zneužívání
  - Zanedbávání
  - Rizikové faktory
  - Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2011 – 2018
  - Oznamovací povinnost
  - Prevence ve škole
  - Průřezová témata
- **Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN)**
- Formy syndromu CAN
- Tělesné týrání
  - Psychické týrání

- Sexuální zneužívání
  - kontaktní, bezkontaktní
  - komerční
- Zanedbávání

➤ Rizikové faktory

➤ Násilí na dětech v ČR

- 1–2 % dětí
- více než ½ týraných jsou děti mladší šesti let
- nejčastěji děti kojeneckého a batolecího věku
- ve stejné míře chlapci i dívky

➤ Možnosti řešení

- Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2011 – 2018
- Signály nespecifické (šikana, rozpad rodiny)
- Učitel: policie (**oznamovací povinnost**), OSPOD

➤ Prevence ve škole

- rozvoj osobnosti (schopnost řešit konfliktní situace, asertivita...)
- informace o tom, kdo a jak může pomoci (policie, Bílý kruh bezpečí...)
- právo na bezpečí – ve škole, na ulici, doma
- poznatky o vlastním těle, nebezpečných dotycích
- útok může přijít od lidí příjemných, blízkých
- hry na téma „Co byste měli udělat, kdyby ...“.
- proškolení učitelé
- RVP – Výchova ke zdraví, Průřezová témata (Osobnostně-sociální výchova)

1. Zopakujte základní funkce rodiny. Zamyslete se, které funkce rodiny nejsou saturovány v případě týrání dítěte. (Doporučený zdroj Kraus, 2014)
2. Charakterizujte syndrom CAN včetně jeho forem.
3. Pokuste se vymezit rizikové faktory syndromu CAN – na straně dítěte, rodičů, společnosti.
4. Jaké jsou možnosti prevence násilí na dětech ve škole?
5. Vyhledejte, zda RVP pro ZŠ obsahuje násilí páchané na dětech a jeho prevenci.
6. Zamyslete se a vypracujte preventivní program prevence – určete věkovou skupinu, délku trvání, lektory a další náležitosti.

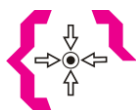
HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav a BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 stran, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 80-7169-192-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

13 SOCIOKULTURNÍ HANDICAP

Cíl studia tématu: vymežit pojem sociokulturní handicap, znevýhodnění, charakterizovat sociokulturně znevýhodněného školáka, zaměřit se na romské dítě ve škole.

3 hodiny

- Kulturní příslušnost
- Socializace
- Integrace
- Inkluze
- Exkluze
- dvojí identita
- Sociokulturní znevýhodnění
- Sociokulturně znevýhodněný školák
- Individuální vzdělávací plán

➤ **Sociokulturní handicap**

- sociální a kulturní příslušnost, odlišná socializace, integrace, škola X rodina - „dvojí identita“

➤ Sociokulturní znevýhodnění: jazyk (verbální a neverbální), hodnoty a normy chování, religiozita, autority, mužská a ženská role, vztah k jídlu, vztah k vlastnímu tělu, styl života, rodina, ...

➤ Škola: = místo sociokulturní konfrontace; úspěšnost: jazykové kompetence, způsoby chování, věk a pohlaví, učitel, hodnota a význam vzdělání, vrstevníci

➤ Sociokulturně znevýhodněný školák

- znalosti učitele
- Individuální vzdělávací plán (IVP)
- slovní hodnocení
- výchovný poradce, multikulturní centrum, PPP
- přípravné ročníky
- práce s rodinou
- nízkoprahová zařízení

➤ **Romské dítě**

- kolektivismus, soudržnost, solidarita
- temperament, impulzivita
- sebepoznání, sebehodnocení
- pragmatismus
- extraverte
- hodnoty a normy

1. Zopakujte termíny inkluze a exkluze. (Doporučený zdroj Kraus a kol., 2010)
2. Vysvětlíte označení „sociokulturně znevýhodněný žák“.
3. Jaké jsou možnosti zmírňování tohoto typu znevýhodnění na úrovni rodina – škola – společnost?
4. Čím je charakterizován romský žák ve škole?

5. Vyhledejte na internetu a seznamte se s individuálním vzdělávacím plánem žáka/studenta.
6. Zamyslete se, s jakými sociokulturně znevýhodněnými žáky/studenty se v současné době učitelé setkávají nejčastěji.

KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. 162 s. ISBN 978-80-7368-943-8.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 86 s. ISBN 978-80-7372-719-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 815 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

PŘÍKLAD TESTOVÝCH OTÁZEK

1. *Co označuje zkratka ESPAD a jak často je projekt realizován?*
2. *Jaké jsou hlavní trendy v užívání návykových látek u dětí a dospívajících?*
3. *Jaké mohou být důvody (motivy) útěků dětí z ústavních zařízení?*
4. *Definujte sebepoškozování.*
5. *Uveďte možnou souvislost mezi sebepoškozováním a sebevražedným jednáním mládeže.*
6. *Definujte záškoláctví s vědomím rodičů.*
7. *Jak se nazývá typ záškoláctví, při kterém rodiče netuší, že dítě je za školou?*
8. *Charakterizujte domácí násilí v širším a užším pojetí.*
9. *Definujte toulání.*
10. *Definujte poruchu chování a emocí.*
11. *Jaké poruchové chování se vyskytuje nejčastěji na druhém stupni základní školy?*
12. *Jaké existují druhy krádeží?*
13. *Jaké jsou vývojové stupně šikanování a kdo je autorem?*
14. *V jakém stadiu šikany může ještě zasáhnout učitel/vychovatel?*
15. *K čemu je realizace třídnických hodin?*
16. *Kdy je svolávána výchovná komise školy?*
17. *Charakterizujte sociokulturní znevýhodnění.*
18. *Jaké základní potřeby nemusí být naplňovány v případě, že se v rodině vyskytuje domácí násilí?*
19. *Jak se jmenuje dokument upravující postup školy v případě jednotlivých forem rizikového chování (dokument si škola vypracovává sama)?*
20. *Jaké existují formy syndromu CAN?*